

Tre bilder som på en rystende måte illustrerer forholdene på landets største åndssvakehjem i dag. Til v. ser en badet på inngått avdelingen - det eneste for 67 mann! På bildet ovenfor et vaskerom, som også er oppholdsrom for pasientene. Innlagt vann fins ikke i dette rommet. Det må enten hentes fra kvinneavdelingens eneste bad eller fra et annet rom. På det nederste bildet ser De en ny datterne i unggutt avdelingen.

Vi gjør oppmerksom på at bildene vi offentliggjør her, bare er et lite utplukk, og stett ikke av de verste. En fullstendig samling på 47 fotos er oversendt Stortingets helsekomité.

TOKERUD

Kilde: Aftenposten 1947
 Tekst: Jostein Nyhamar
 Fotos: Th. Skotaam

Når Ola Nordmann blir riktig kraftpatriot - og nå, etter at vi har vunnet krigen, skal det ikke stort til før han blir det - pleier han gjerne å skryte av hvor langt vi har nådd på det sosiale område her i landet. Har vi ikke alderstrygd og syketrygd

kanskje? Og har vi ikke nettopp fått barnetrygd? Nå kan Ola Nordmann utvilsomt ha grunn til å føle en berettiget stolthet over dette. Jæmført med andre land, har vi nådd langt på en del områder, selv om vi ikke er så enestående som enkelte synes å tro. Men det er andre områder hvor vi ligger langt, svært langt tilbake.

Etter et besøk på Tokerud åndssvakehjem er jeg iallfall glad for at vår åndssvakeforsorg ikke kan sies å være representativ for vårt sosial-

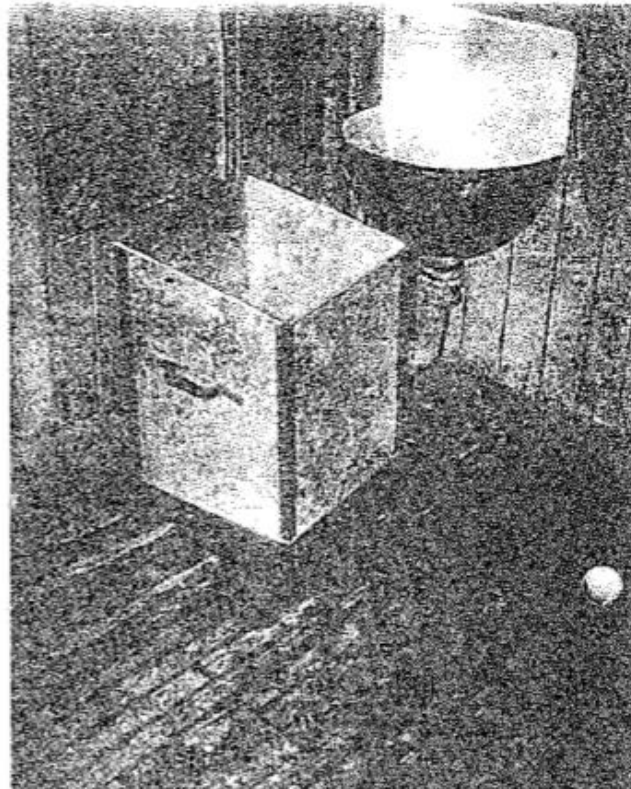

Et av soveværelsene i en av de nyeste bygningene, som er noe bedre enn de andre. Guttene på gulvet kan ikke gå, men kryper omkring

Fra avdelingen for unge gutter. De har et nakent og trist rom å oppholde seg i. Denne unge gutten leker med seg selv på golvet - og hviletet golv. Dette er den eneste lekeplassen han har.

Dette bildet gir et lite inntrykk av hvor forferdelig overbefolket Tokerud er. Sengene er plassert så tett som de i det hele tatt kan stå, også under vinduene, som i beste fall er utstyrt med hasper så de kan lukkes skikkelig.

Liek utenfor døra til en av de største kvinneavdelingene, finner vi denne søppelkassa. Legg merke til hvor råttent golvet er! Husrotta, som vanligvis pleier å sitte her, kom dessverre ikke med på bildet

arbeid. Jeg har hørt om hjemmet på Tokerud og var forberedt på å få se mye elendighet der. Men at forholdene skulle være så forferdelige, så uhyggelige - det hadde jeg likevel ikke trodd. Det må være et underlig menneske som kan gå gjennom de forskjellige avdelingene på Tokerud uten å føle seg sjokkert og rystet i sitt innerst. Tokerud er en skamplott på et land som roser seg av å være litt av et sosialt foregangsland. Det er den bitre, sviende, uhyggelige sannhet.

Norge ligger langt tilbake når det gjelder åndssvakeforsorg. Et land som f.eks. Storbritannia har en langt bedre åndssvakeforsorg enn vi. For ikke å snakke om Danmark, som har bygd ut sin åndssvakepleie slik at den kan stå som et mønster for andre.

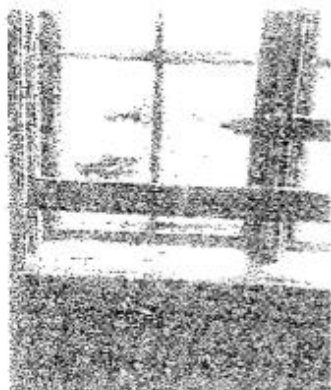
Det fins ikke noen brukbar statistikk over hvor mange åndssvake vi har i Norge, men en kan rekne med at tallet er om lag 30 000. To tredjedeler av disse imidlertid ikke verre enn at de kan klare seg selv. Tilbake står da om lag 10 000 mennesker som må stå under kontroll eller pleies. Av disse igjen kan vel halv-

parten settes bort i privat pleie eller få opplæring på særskoler. Resten, om lag 4 000, burde anbringes på åndssvakehjem. Nå er imidlertid forholdet det at det bare fins to åndssvakehjem i hele landet, og de har til sammen 500 plasser. På den største av disse anstaltene, Tokerud, er det i dag 340 pasienter.

Tokerud ligger i Sandvika i Bærum, en smule tilbaketrukket fra hovedveien. Hjemmet, som offisielt bærer navnet "Statens Institutt Emma Hjorth", ble i 1915 overtatt av staten etter at det til da hadde vært drevet som et privat pleiehjem av fru Emma Hjorth. Tokerud er en pen gård på 140 mål jord med en vakker beliggenhet litt oppe i åsen, og med en praktfull utsikt over Oslofjorden. Fra naturens side er alt lagt til rette for å gjøre Tokerud til en mønsteranstalt. I stedet er det blitt det motsatte. Alt før en kommer fram til den imponerende porten foran innkjørselen til gården, får en et inntrykk av hvor forfallent allting virker. Husene ser dystre og knugende ut. De gardinløse vinduene stirrer en tomt i møte, noen av vindusrutene er hvitmalte, andre

blanke. Malingen på husene er gammel og skitten, mange steder har den skallet av. Enkelte steder, hvor det har vært foretatt små nødvendige reparasjoner, stikker de gule, umalte materialene grelt av mot den skittengrå fargen. Og dette inntrykket av forfall og vanstell blir enda mer overveldende når en kommer inn i de bygningene der de åndssvake holder til.

Der er avdelinger både for menn, kvinner og barn på Tokerud. De åndssvake er anbrakt i seks forskjellige bygninger, og dessuten er det en kvinneavdeling på nabogården. De fleste pasientene sover i store felles saler, og mange steder er det så trangt her at det nesten er umulig å gå mellom sengene. På pikeavdelingen er det 30 senger i et rom med en gulvflate på litt over 100 m², og dette rommet er slett ikke det som er mest overfylt! I den samme avdelingen fins det et bad til 93 mennesker. En svært stor del av de åndssvake er urenslige og kan ikke utrette sine mest nødvendige behov selv. De 7 pleierskene på denne avdelingen sliter så godt de kan, men det sier seg selv at de ikke

Et vindu i oppholdsrommet for de unge guttene, fotografert innerfra. En av ristene er knust, men dette er ikke til å unngå på et slikt sted.

Dette er garderoben for sengetøy for kvinneavdelingen, som har 93 pasienter

Et bilde av tristhet og håpløshet. Sløve og apatiske og med tomme blikk sitter pasientene på de slitte trebenkene i oppholdsrommet, hvor ingenting er gjort for å skape litt hygge

kan klare å holde pasientene rene med ett bad! En sånn luksus som innlagt vann fins ikke i de fleste rommene på denne avdelingen. Det må bæres lange veier. Det samme gjelder flere av de andre bygningene.

For øvrig er storparten av rommene slik at de trosser enhver beskrivelse. Det fins snaut et golv som er malt på hele Tokkerud, og mange steder er de så mørke at en kan være redd for å ramle tvers igjennom dem. Veggene ser ikke ut til å ha vært malt på en menneskealder, og en kan bare gjette seg til den opprinnelige fargen. Dobbelvinduer fins nesten ikke. Verre er det at det ikke en gang er vindushasper alle steder, slik at det er uråd å få vinduene igjen. Dørene henger på rustne hengslør og skriker hver gang de blir åpnet, noe som de åndssvake i f.eks. gutteavdelingen ikke behøver å gjøre, da de i stedet kan krype gjennom et stort hol nederst i døra. I taket henger de nakne lyspærene og dingler i ledningene sine. Ikke en skjerm noen steder... Oppholdsrommene er mørke, nakne og uhyre primitivt møblert med slitte, umalte

bord og trebenker, som oftest uten ryggstø. På en og annen vegg dingler et fargerikt Kristusbilde og prøver forgjeves å lyse opp litt i alt det grå og triste. Over alt er pasientene stuet sammen så tett som mulig. Oppvaskrommene, som er utstyrt med noen primitive innebygde sinkkummer i kjøkkenbenken, tjener samtidig som oppholdsrom for de åndssvake, som sitter tålmodig på potte her og ser på at pleierskene vasker opp etter måltidene. Garderobor og skap er det skrikende mangel på i alle avdelinger. I en av bygningene hvor de aller eldste pasientene holdt til, er en av veggene så mørke at en kan se tvers igjennom den. Tro nå ikke at dette er en overdrivelse for å score et godt journalistisk poeng: det er den bitre, bokstavelige sannhet. I barneavdelingen fant jeg to småunger, tre-fire år gamle, med tuberkulose, puttet inn i et ørlite kott. Et annet sted lå en gammel kone for seg selv nede i et kjellerrom med kalde steinvegger og steingolv.

Åndssvakhet er svært ofte forbundet også med legemlig skavanker. De fleste av pasientene på Tokkerud

lider også av fysiske defekter. Mange av dem er krøplinger og kan ikke gå. En del av dem er epileptikere, og svært mange er vanskapet på en eller annen måte. Jeg tror ikke at et normalt menneske kan unngå å bli grepet av en knugende kjensle av meningsløshet og medlidenhet ved et møte med disse menneskene, like lite som han kan unngå å bli grepet av hvitglødende raseri ved synet av de forhold de lever under. Jeg skal aldri glemme vandringen gjennom de trøstesløse bygningene på Tokkerud, møtet med de pjaltet kledde menneskene og den stanken av ekskrementer og innestengt luft som slo imot en når en åpnet døra til et oppholdsrom eller en sovesal.

For at denne reportasjen skal være rettferdig, må en tilføye en ting. Ansvaret for forholdene på Tokkerud ligger ikke på pleierskene og dem som i dag leder anstalten. Først i fjor sommer ble det ansatt en lege ved hjemmet, dr. Ole B. Munch, som har nedlagt et stort arbeid for å rette på de verste skjevhetene.

Tokerud

Han har fått knyttet en barnehagelærerinne til anstalten, som nå skal ta seg av de minste. Videre arbeider han med å få en sykegymnast til Tokerud. Mange av de krøplingene som i dag ikke kan fjerne seg fra senga, ville ha kunnet gå dersom de hadde fått behandling av en sykegymnast sier dr. Munch. Hva dette ville ha betydd for de ulykkelige, skulle det være unødvendig å understreke. Men det verste, det som skaper nesten uløselige problemer, det er overbefolkningen på hjemmet. Dr. Munch blir en smule bitter når han snakker om sine forjengere, som bare tok imot pasienter og fylte hjemmet langt over grensen for det forsvarlige. Resultatet er at i dag er det uråd å foreta noen skikkelig differensiering av pasientene, noe som er det viktigste i hele åndssvakepleien. Krøplinger bor sammen med fysisk friske mennesker, aggressive åndssvake bor på samme rom som rolige og avbalanserte typer. De som har visse evner som ellers kunne utvikles, lever i dag sammen med fullstendig evneløse og hjelpeløse mennesker. Alle former for arbeidsopplæring forbyr seg selv fordi plassen er for trang. Pleierne og pleierskene på hjemmet utfører et umenneskelig slit, og når forholdene ikke er enda verre enn de er, er det deres oppofrende arbeid som er årsaken til dette.

Det er bare de to nyeste bygningene på Tokerud som ikke er kondemnert. Dette betyr imidlertid ikke at de er skikket til sitt bruk. Selv i dem fins det ikke garderobes f.eks. "jeg har inntrykk av at det nærmest er en tilfeldighet at de ble utstyrt med utgangsdører," sier dr. Munch.

Tokerud ble under krigen lagt under Helsedirektoratet, som nå gjør hva det kan for å rette på forholdene,

og som planlegger et virkelig framstøt for åndssvakeforsorg her i landet. Før den tid var det Kirkedepartementet som stelte med Tokerud. Og det er Kirkedepartementet som rammes av hele tyngden av kritikken for de forferdelige forholdene på Tokerud. Det er mulig at de ansvarlige her gjorde noen lamme forsøk på å rette på forholdene, men prinsippet synes å ha vært at det får skure og gå som best det kan....

Og her kan en faktisk opplysning gi en skremmende illustrasjon av norsk åndssvakeforsorg: I 1920 - 1930 tjente staten opptil 70 000 kroner på åndssvakehjemmet på Tokerud. Det torde være noe enestående at et land driver god forretning med åndssvake mennesker! I dag er ikke Tokerud lenger noen overskuddsforretning. Hjemmet koster staten godt og vel 1/2 million kroner pr. år. Resten av utgiftene dekkes av pasientenes pårørende eller av de forskjellige kommuners forsorgsvesener.

Helsedirektoratet arbeider nå på en lov som skal sikre åndssvake barn en offentlig støtte. Likeledes er det planer om en storstilt utvidelse av vår åndssvakeforsorg ved bygging av nye tidsmessige og moderne åndssvakehjem.

Det er meningen at det skal bli en stor sentralanstalt for hver landsdel. Til disse sentralanstaltene kan det så knyttes en rekke mindre pleiehjem rundt omkring i de forskjellige distriktene. For Østlandet er det meningen at Tokerud skal bli en slik sentralanstalt. Sosialdepartementet vil i neste termin legge fram forslag om at det blir ført opp kr. 324 000,- til innkjøp av Grini, naboeiendommen til Tokerud. Hittil er det bevilget kr. 100 000 til planlegging og eventuelle grunnarbeider.

Det må bli et folkekrav at Stortinget bevilger den summen som departementet vil føre opp til innkjøp av Grini. Smålige sparehensyn må ikke gjøre forholdene på Tokerud i dag permanente. Da jeg skulle reise fra Tokerud, kom en av pasientene bort til meg, en av de friskeste: "Jeg vil hjem til Alesund," sa han. "Dette er et fælt sted. Huff, ja her er det trist."

La dette være en hilsen til folkets kårne fra en åndssvak på Tokerud.